

Florin Vasilescu

INADVERTENȚE ÎN DICȚIONARELE LIMBII ROMÂNE

1. În *Dicționarul limbii române* (DA) descoperim, spre sfârșitul articolului dedicat cuvântului „a da”, la secțiunea atribuită „cuibului lexical”, sintagma „dătătorul cel mare”, care este definită ca „diavolul” (pagina 19). Pe lângă semnul asemănător unei cruci, care precizează calitatea de construcție învechită a acestei sintagme, este citată sursa bibliografică de unde a fost extrasă informația. Dincolo de necesitatea consultării sursei bibliografice, pentru cineva obișnuit cu textele vechi definiția pune un mare semn de întrebare, mai ales că nouă rânduri mai jos, în dicționarul citat, se dă un fragment dintr-o lucrare ce precedă *Mineitul* de la 1776, anume *Noul Testament* (din 1703), în care se face referire la „*bogatul dătătoriu și platnicul Dumnezeu*”.

Verificarea sursei bibliografice indicate în DA conduce la următorul citat: „*Pentru aceasta cu cunună de biruință au încununat capul tău Dătătorul cel mare*”. Fiind vorba despre un martir al credinței creștine, Nestor, și pomenirea acestuia în slujbele Bisericii ortodoxe, este evident că sintagma „Dătătorul cel mare” se referă la Dumnezeu. Inadvertența din DA a fost corectată în DLR, tomul I, partea a 3-a din seria nouă a dicționarului. Am fi trecut cu vederea inexactitatea din prestigiosul dicționar academic redactat de Sextil Pușcariu, dacă aceasta nu ar fi ocazionat o serie de observații interesante, considerăm, pentru activitatea lexicografică. Pare de neînțeles confuzia redactorului DA, mai ales că la conceperea dicționarului academic au participat întotdeauna lingviști români importanți, buni cunoscători ai textelor vechi. Așa cum rezultă din pagina de gardă a fasciculei D-DE din DA, aceasta a fost publicată după moartea lui Sextil Pușcariu, în 1949, deci s-ar putea pune întrebarea dacă nu cumva eroarea amintită poate fi pusă pe seama oboselii sau a bolii marelui lingvist. S-ar putea specula chiar că greșeala este deliberată și nu este altceva decât un strigăt de durere înăbușit între paginile dicționarului – sunt cunoscute nedreptățile la care a fost supus S. Pușcariu de către regimul comunist. Cum nu există indiciile virtualei „apostazii” de la sfârșitul vieții marelui lingvist (iar *Memoriile* sale sunt o dovadă clară în acest sens), concluzia care se poate trage din cele de mai sus este că ne aflăm în fața unui simplu *lapsus calami*.

Problema pe care o semnalăm aici este modul cum prestigiul unei lucrări influențează posteritatea lexicografică. Eroareala care ne-am referit a fost preluată într-un alt dicționar prestigios, și anume în edițiile a doua și a treia ale „Dicționarului român-german” al lui Hariton Tiktin – cea din 1986, „corectată și întregită” de P. Miron, respectiv cea din 2001, publicată sub îngrijirea lui P. Miron și a Elsei Lüder. Lăsând la o parte caracterul discutabil al încercării de a „corecta” lucrarea

altcuiva, dorința de a oferi publicului atestări mai vechi ale cuvintelor și informații prelucrate conform normelor actuale ale muncii academice este de apreciat. Referindu-ne însă la exemplul dat, constatăm că „se întregește” definiția onorabilă din prima ediție a dicționarului lui Tiktin cu o informație greșită, preluată din DA. De aici rezultă cu claritate necesitatea de a verifica întotdeauna cu mare atenție sursele bibliografice – indiferent dacă acestea sunt primare, secundare sau terțiare și indiferent cât de prestigioși sunt autorii acestora.

În legătură cu laborioasa reeditare a dicționarului lui H. Tiktin și necesitatea de a verifica sursele de documentare, sugerăm ca la o eventuală tipărire a ediției a treia să se îndrepte erorile de citare la prima atestare. Dintre acestea, putem aminti lipsa volumului lucrării (sau a paginii, dacă este cazul – ca la cuvintele *admonesta* sau *adresa*); utilă ar fi și eventuala corelare dintre manuscrisul lucrării *Neologismele limbii române în perioada 1760–1860*, de Despina Ursu și N. A. Ursu și lucrarea acelorași autori, *Împrumutul lexical*.

Tot în legătură cu importanța indicării într-un dicționar a surselor bibliografice: ne alăturăm recenzenților care au semnalat lipsa acestora în *Dicționarul etimologic* (DELR). Din păcate, din această cauză o bună parte din soluțiile adoptate în volumul întâi al DELR sunt inutilizabile.

2. O situație foarte interesantă o prezintă, în opinia noastră, redactarea cuvântului „adresant”. Deși în DA, Tomul I, partea 1, cuvântul este bine definit, indicându-se în mod corect și etimologia – cuvântul german „adressant” (deci „expeditor”), în prima ediție a DEX-ului, cea din 1975, *adresant* ajunge să fie definit ca „Persoană căreia îi este adresată o scrisoare, un colet etc.; destinatar.” Și în DEX se recurge la soluția etimologică din DA, germanul „Adressant”. Întrebarea care se pune în acest caz este cum a ajuns un cuvânt să semnifice opusul etimonului?

Potrivit unui studiu din 1958 (SCL IX, 239), cuvântul *adresant* a fost utilizat pentru întâia oară într-o lucrare a lui Mihail Strilbițchi din 1789, *D-ale casii voarbe rusăști și moldovenești*, o prelucrarea după un dicționar al germanului Johann Friederich Hartknoch. Deși cuvântul amintit apare în cuprinsul unei liste de „neologisme apusene”, neînregistrându-se definiția sa, putem presupune că sensul este cel din limba germană, adică „expeditor”¹.

Așa cum rezultă din unele texte din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și mai ales din cele ale lui Caragiale, cuvântul *adresant* se utiliza deja cu semnificația care este înregistrată în DEX. Este de remarcat că soluția etimologică indicată (poate ironic?) în *Scrisoarea pierdută* este preluată în *Dicționarul* lui A. Scriban –

¹ Lucrarea lui M. Strilbițchi se află, conform studiului menționat, la Biblioteca municipală din Sankt Petersburg.

andrisantul vine de la *andresă*. Probabil sesizând utilizarea greșită a cuvântului, Laurian și Massim precizaseră deja în *Dicționarul lor (LM)*, după definirea lui *adresant*, următoarele: „contrariu adresatului.” Se poate spune că, spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, în tratarea în dicționare a acestui cuvânt se manifestă o oarecare nesiguranță. Există însă lucrări în care diferența este explicată cu claritate. Spre exemplu, în *Cursul de corespondență comercială* al lui I. Panțu² din 1904 (pag. 3): *Aproape fiecare scrisoare, chiar și cea mai neînsemnată... este un fel de contract încheiat, în parte sau definitiv, între adresant și adresat.*

Cu toate acestea, în *Dicționarul german-român* al lui H. Tiktin (TDRG), de la 1903, *adresant* este definit prin „adresat” și considerat antonim al cuvântului „trimițător” (deși putea fi definit foarte simplu prin germanul *Adressant*, stabilindu-se astfel fără echivoc filiația și sensul cuvântului).

Întrebarea care se poate pune este următoarea: ce anume i-a determinat pe vorbitori, unii dintre ei cunoscători ai limbii germane, să folosească pe *adresant* cu semnificația greșită? O explicație este cea amintită mai sus, anume însemnătatea adresei pentru transmiterea scrisorii sau a coletului și asocierea adresei cu o anumită persoană. O altă explicație ar putea proveni dintr-o scrisoare trimisă de Henrietta Eminescu unei susținătoare a familiei, Cornelia Emilian³. Din scrisoare rezultă că sora poetului a primit un mandat poștal de la o doamnă Weitzseker, căreia nu i-a putut mulțumi, deoarece pe mandat nu scria adresa celei care expediasc ajutorul bănesc. H. Eminescu îi scria Corneliei Emilian: „Arătați Dumneavoastră recunoștința și mulțumirile lui Mihai, căci sub adresa lui s-a trimis [mandatul]”. Este posibil ca din acest „joc” al adreselor să fi provenit confuzia. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea exista obiceiul să se trimită pe adresa unei persoane cunoscute o scrisoare sau un ajutor bănesc pentru un terț; cel a cărui adresă era indicată pe scrisoare devenea adresant pentru destinatarul propriu-zis.

Nu este exclus nici ca, în perioada la care ne referim, când influența limbii franceze asupra societății române devenea din ce în ce mai puternică, numele destinatarului să fi fost însoțit de formula „adresant à” și din omonimia cu germanul *adressant* să fi provenit confuzia.

O altă explicație ar putea proveni din existența în limba română a dubletelor de genul *arestat* – *arestant* și *premiat* – *premiant* (existență invocată de către A. Scriban în *Dicționarul său* la stabilirea etimologiei cuvântului *adresant*). Cu toate acestea, dubletele respective nu sunt omogene din punct de vedere etimologic, „arestant” fiind un vechi împrumut din germană.

² A doua ediție a unei lucrări din 1897.

³ Torouțiu, IV, 210.

Dacă ar fi să adoptăm totuși ideea unei etimologii diferite de cea indicând cuvântul german, atunci cele două accepțiuni contrare ale cuvântului *adresant*, cea de „expeditor” și cea de „destinatar” ar trebui să conducă la studierea acestora ca omonime, dată fiind etimologia și sensul diferit.

Pare că menționarea celor două sensuri contrare sub un singur cuvânt-titlu nu ridică semne de întrebare atâta vreme cât nu se menționează etimologia. Din *Dicționarul* lui Alexandru Resmeriță – care, deși se intitulează etimologico-semantic, nu indică etimologia cuvântului *adresant* – rezultă că la 1924 se utilizau ambele sensuri ale cuvântului. În contradicție cu acesta, cu doi ani înainte, Alexandru Șăineanu publicase în *Dicționarul universal* formula corectă: *adresant* – cel ce adresează scrisoarea; *adresat* – [cel] căruia scrisoarea a fost adresată. Doi ani după L. Șăineanu, în mod oarecum neașteptat, CADE propune formula *adresant* = destinatar și etimologia germanul *Adressant*.

Menționăm aici situația din *M. Enc. Agr.* care, deși adoptă formula lui L. Șăineanu, *adresant* – *adresat*, definește *adresant* ca „persoană care adresează, trimite ceva. Se mai numește și destinatar”. Greșeala poate proveni fie din contopirea celor două sensuri ce definesc noțiuni opuse (din *Dicționarul* lui Resmeriță), fie din traducerea greșită a francezului „destinateur” din DA (menționăm că *destinatar* nu există în lista de cuvinte a *Enciclopediei* menționate).

Cuvântul *adresant* cu sensul „destinatar” apare în opera mai multor scriitori români, de la Garabet Ibrăileanu la Marin Sorescu. Printre aceștia se numără și Tudor Vianu, care era un foarte bun cunoscător al limbii germane. Prin urmare, cuvântul *adresant* pare să fi fost perceput ca având o altă etimologie decât cea care face referire la germanul „adressant”.

1911 *D. Gherea ar fi redactat imediat un program de reforme... dar acel program ar fi ajuns foarte greu la adresanții lui, țara fiind în plină anarhie.* IBRĂILEANU, OPIN. LIT. 407.

1920 *Conform regulamentului... scrise următoarele: „Adresantul necunoscut azi în strada Spaniolul Negru, nr. 15”.* MINULESCU, PUB. 479.

1960 *În Scrisorile sale, care sînt, de fapt, compoziții literare cu adresanți fictivi, [Petrarca] nu ostenește să declare entuziasmul său pentru marii scriitori ai vechimii.* VIANU, ST. LT. UNIV. 203.

1988 *Când trimitem cuiva o scrisoare, adaptarea la destinatar e relativ ușoară: imaginea pe care ne-o facem despre adresant... condiționează modalitatea redactării.* P. CORNEA, I. LECT. 60.

Dacă ar fi să avem în vedere ideea unei etimologii diferite de germanul „Adressant” și formarea pe terenul limbii române, atunci sufixul „-ant” ar trebui asimilat clasei de formanți nominali care se atașază unei baze verbale infinitivale (GALR I, 137, 578), ca în cazul substantivelor *declarant*, *manipulant*, *speculant*. Prin urmare, și în acest caz, sensul cuvântului *adresant* ar fi „cel care (se) adresează”, deci „expeditor”.

O formulă etimologică similară este adoptată în edițiile a II-a și a III-a ale *Dicționarului* lui Tiktin, definiția cuvântului *adresant* fiind completată cu cea din DA, și propunându-se drept etimon verbul „a adresa”. Includerea în bibliografie a dicționarului lui S. Pușcariu pretinde însă adăugarea cuvântului *adresat*, care nu exista în prima ediție a TDRG.

În concluzie, considerăm că formula corectă pentru definirea cuvântului *adresant* este cea din DA. Este deficitară definirea cuvântului ca „destinatar” și menționarea drept etimon a germanului *Adressant* (ca în DEX și NDU 2008⁴). Iar formula prin care se menționează o singură etimologie, germanul *Adressant*, pentru cele două sensuri atestate ale cuvântului *adresant* (ca în DEXI) este incompletă. În opinia noastră, adoptarea unei singure formule etimologice, germanul *Adressant*, ar pretinde „semnalizarea” sensului „destinatar” prin indicația (Prin confuzie).

3. „Cuvântul-fantomă” este un cuvânt care a fost introdus într-un dicționar din eroare, prin interpretarea greșită a informațiilor sau prin preluare din sursele bibliografice (*Dictionary of Lexicography*, 2002). Conform sursei bibliografice citate, existența cuvintelor-fantomă a fost teoretizată întâia dată într-o lucrare din anul 1984. Același domeniu de studiu a fost abordat de colectivul de cercetători francezi de la Universitatea din Nancy (ATILF⁵), care au alcătuit o bază electronică ce cuprinde asemenea cuvinte-fantomă, la care au adăugat și „sensurile-fantomă”, ca și lematizările eronate care se găsesc în așa-numitele opere lexicografice canonice (<http://atilf.atilf.fr/gsouvey/scripts/fantomes>). Vom discuta în cele ce urmează situația a două cuvinte care prezintă ceea ce considerăm a fi sensuri-fantomă.

3.1. Cuvântului *admonițiune*, cu varianta *admoniție* apare atestat întâia dată în *Dicționarul* lui Bobb din 1822 (DELR indică 1818 drept anul primei atestări dar, în lipsa sursei bibliografice, nu am putut reține această dată). El este definit (DA) ca „admonestare”, deci „mustrare, dojană, certare”, iar redactorul consideră că provine din francezul „admonition”, care la rândul său provine din latinul „admonitio”.

Primul dicționar care îmbogățește definiția cuvântului studiat este CADE. Cităm acest dicționar pentru că este important, în opinia noastră, pentru situația ulterioară a cuvântului. Sensurile par să fi fost preluate după un dicționar francez și sunt: „**1.** Certare din partea judecătorului. **2.** Înștiințare făcută cuiva de a-și îndrepta purtarea, sfat dat cuiva de a lăsa calea greșită pe care a apucat.”

Ultimul dicționar notabil care introduce *admonițiune* în lista sa de cuvinte este SCRIBAN, care îl definește (ca și L. Șăineanu) prin „admonestare”.

După o dispariție din dicționare de peste douăzeci de ani, cuvântul *admonițiune* reapare în DN (1961), cu două sensuri, ca în CADE, iar primul sens, cu indicarea

⁴ Autorii acestui dicționar îl omagiază pe Lazăr Șăineanu dar ignoră definiția corectă a acestuia.

⁵ Analyse et Traitement Informatique de la Langue Française.

domeniului (Jur.), este „Cercetare făcută de judecător”. Definiția este preluată în toate dicționarele ulterioare, incluzând printre acestea DAN (2013) și ediția DEX din 2016. Cum reperetele etimologice sunt aceleași, latinul *admonitio* și francezul *admonition*, se ridică întrebarea de unde va fi apărut sensul referitor la „cercetarea făcută de judecător”, mai ales că în limbajul juridic actual, „cercetarea făcută de judecător” se referă la verificarea probelor existente la dosarul unei cauze, ceea ce nu are nicio legătură cu sensul etimologic, acela de „muștrare”. Așa cum este firesc, devine necesară verificarea definiției din limba franceză⁶ a cuvântului „admonition”, care transpusă lexicografic în română ar fi: „1. (Jur., înv.) Sancțiune care constă în primirea unui avertisment din partea judecătorului, stând în picioare în fața completului de judecată. 2. Avertisment.”

După cum se poate vedea, definiția din limba franceză a fost tradusă corect în CADE, iar studierea acestui dicționar permite enunțarea ipotezei conform căreia de aici a provenit eroarea din DN. Cuvântul „certare” din prima definiție este scris pe două rânduri, cu cratimă, „Cer-tare”, deci e posibil ca unul din autorii DN-ului să fi folosit CADE, iar citirea neatentă a transformat „certare” în „cercetare”. „Adusă la zi”, definiția modifica „din partea judecătorului” prin „făcută de judecător”. Numai așa se poate explica, în opinia noastră, modul cum „certarea” s-a transformat în „cercetare”. Iar indicarea domeniului din fața definiției – (Jur.) de la Juridic, conferă o autoritate ce pretinde introducerea sensului în dicționarele ulterioare. Odată cu introducerea sensului, menționarea domeniului dispăre, considerând-se probabil că indicarea în definiție a persoanei judecătorului este suficientă. În acest mod, apare un sens pe care îl considerăm „sens-fantomă” și care, în opinia noastră, ar trebui eliminat din edițiile următoare ale DEX-ului.

3.2. O situație foarte complicată există în cazul cuvintelor populare sau regionale care denumesc plante, insecte, pești sau păsări. De obicei, în cazul acestora, cel mai important reper îl reprezintă denumirea în limba latină⁷. În cazul plantelor, astăzi există suficiente surse bibliografice care pot înlesni procesul de documentare. Dar, chiar și în cazul în care definiției îi este atașată denumirea în limba latină, există riscul apariției „sensurilor-fantome”. Un exemplu edificator este cuvântul *adormițele*. În DA, cuvântul este definit prin sinonim unic, „dediței”, cu indicația (Bot.). Definiția din dicționarul condus de S. Pușcariu introduce un factor oarecare de dificultate, pentru că trebuie verificate toate tipurile de plante care apar sub denumirea de „dediței”, pentru a stabili care dintre acestea sunt sinonime cu *adormițele*.

⁶ După *Grand Larousse*, Librairie Larousse, Paris, 1960. Avem suficiente indicii să considerăm că lexicografii români au folosit și folosesc frecvent drept sursă de documentare dicționarele franceze, mai ales Larousse.

⁷ Denumirea latină este deosebit de importantă și pentru traducători, căci numai prin intermediul acesteia se poate stabili în mod clar corespondența dintre cuvintele denumind plante, păsări etc. din limbi diferite.

Următorul dicționar important, CADE, adaugă definiției încă două sensuri, „zorele” și „volbură”, ambele cu indicația (Transilvania).

Dicționarele ulterioare celui conceput de Candrea și Adamescu preiau definiția din acesta, transformând (începând cu DM 1958) (Transilvania) în (Regional).

Redactorul actual trebuie să verifice în principal cuvântul „dediței”, care semnifică patru plante din familia ranunculaceelor (*Pulsatilla*), patru tipuri de anemone și trei tipuri de plante diferite: ruscuță, cocoșei, ciuboțica-cucului (DLR litera D, vol. I). În general, în asemenea cazuri se consideră drept cele mai importante surse de documentare FLORA ROMÂNIEI și BORZA. De asemenea, informațiile se pot confrunta cu celelalte volume din DLR, literele Z și V.

Având drept reper denumirea în limba latină, constatăm că „zorele”, cu denumirea științifică *Ipomoea purpurea*, se mai numesc în anumite regiuni ale țării și *adormițele*, dar „volbura” (*Convulvulus arvensis*) nu. Constatăm că DEXI și DEX 2016 au introdus un „sens-fantomă” la cuvântul *adormițele*, anume acela de „volbură”. Probabil că eroarea a fost preluată, prin tradiția lexicografică, din CADE, iar acolo a apărut din cauza sinonimiei *zorele – volbură*, prin neglijarea sau încurcarea denumirii științifice. Ceea ce este oarecum explicabil, din cauza numărului mic de lucrări științifice dedicate, la început de secol XX, florei și faunei din România.

Mai trebuie făcută o precizare. Deși plantele din genul *Pulsatilla* arată asemănător, *adormițele* sunt *Pulsatilla vulgaris* (BORZA) și nu *Pulsatilla pratensis* (cum este în DEXI și DEX 2016). Deci, definiția cuvântului *adormițele* ar trebuie să fie: (Bot., reg.) **1.** Dedițel (*Pulsatilla vulgaris*). **2.** Zorea (*Ipomoea Purpurea*).

4. Cuvântul *adogmatism* este atestat în 1930, în enciclopedia MINERVA. El este definit ca „sistem de gândire care este împotriva dogmelor” și este precedat de indicația (Filosofie).

După o lipsă de peste treizeci de ani din lista de cuvinte a dicționarelor, îl regăsim în DN (1966), cu un sens nou: „sistem de filozofie a religiei care nu admite dogmele”. Acest sens este preluat în toate dicționarele explicative ulterioare, definiția fiind prelucrată într-un mod care, în opinia noastră, ridică semne de întrebare: „sistem religios care nu admite dogmele”. Se știe că, de-a lungul timpului, toate sistemele religioase au fost constituite pe baza unor dogme, deci definiția citată conține o contradicție.

Așa cum ne așteptam, dată fiind preferința pentru sursele de documentare franceze a autorilor seriei de dicționare de neologisme (DN), descoperim definiția în LAROUSSE: „Systeme de philosophie religieuse qui n’admet pas des dogmes.” Traducerea din DN2 este corectă, dar definiția din LAROUSSE ridică unele probleme, în opinia noastră, deoarece sub *religion* definiția este „Cult rendu a la Divinite ... || Ensemble de **dogmes** (subl. FV) et de pratiques propres a un confession

religieuse.” De ce a redus redactorul francez *adogmatismul* la filozofia religiei, când ar fi fost mai simplă (și mai cuprinzătoare) referirea la filozofie, este un semn de întrebare. Cu siguranță că soluția poartă amprenta frământărilor deceniului șapte al secolului trecut.

O căutare pe Internet a cuvântului *adogmatism* ne permite corelarea acestuia cu francmasoneria. Aflăm astfel că francmasoneria este considerată o instituție liberală, deoarece refuză dogmele – în interiorul acestei organizații sunt interzise, teoretic cel puțin, discuțiile despre religie și politică, deoarece acestea presupun dogme (<https://www.lamaconne.over-blog.com/l'adogmatisme-ce-qui-fait-encore-debat>). Prin urmare, francmasoneria ar constitui exemplul tipic de adogmatism. Dat fiind că francmasoneria este o asociație „închisă, dar nu secretă” (DEXI), este cunoscut că aceasta militează pentru „edificarea unei societăți raționale și construcția Templului” (tlf), ceea ce aduce iar în discuție relația cu Dumnezeu și modul cum oamenii concep relația cu Divinitatea. Prin urmare, caracterul adogmatic al francmasoneriei pare discutabil.

Din ce rezultă din sursele de documentare consultate, nu se poate numi un „sistem religios” care să nu admită dogmele, iar incertitudinile discuției privind relația cu religia a francmasoneriei depășesc cadrul acestei lucrări și ridică semne de întrebare în legătură cu corectitudinea sensului „sistem religios care nu admite dogmele”. Edițiile mai noi ale marilor dicționare (OXFORD, tlf) nu cuprind în lista lor de cuvinte *adogmatism*, considerându-se probabil că cititorul va sesiza relația antonimică pe care acesta a stabilit-o cu *dogmatism* (*Attitude philosophique ou religieuse qui, se fondant sur un dogme, rejette catégoriquement le doute et la critique*. <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/dogmatisme>).

Din definiția citată rezultă clar, în opinia noastră, că, deși se poate vorbi despre *dogmatism* în cazul religiei și al filosofiei, nu se poate vorbi despre *adogmatism* decât în cazul filosofiei. Prin urmare, considerăm că definiția corectă în cazul cuvântului *adogmatism* ar fi: „Sistem de gândire care este împotriva dogmelor; respingere a dogmelor.”

5. Destul de frecvent, din cauza cantității mari de informație dintr-un dicționar, revizorul final sau coordonatorul unei asemenea lucrări scapă din vedere controlul circularității definițiilor. În consecință, anumite cuvinte trimit unul la celălalt, fără să se explice în mod clar semnificația acestora sau unul din cele două lipsește din lista de cuvinte a dicționarului. Alteori, regimul funcțional-stilistic al cuvintelor este neglijat sau tratat în mod inconsecvent.

Un exemplu al circularității „negative” este cuvântul *adopta*. Acesta este definit în DEX 2016 ca „a înfia un copil”. În mod similar, în DEXI se trimite tot la „a înfia”, dar cu o paranteză explicativă în fața definiției, în care se indică domeniul, „Jur.” (juridic) și „complementul indică copii”. Atât în DEX, cât și în DEXI, la

„înfia” se trimite la *adopta*; nu este clar dacă ne aflăm în fața unei simple neatenții, sau se consideră că etimologia este suficient de „transparentă” prin menționarea substantivului „fiu”. Un exemplu în care circularitatea este întreruptă este DAN, în care *adopta* este definit tot ca „a înfia un copil”, dar *înfia* lipsește din lista de cuvinte a dicționarului. Lipsa este explicabilă, fiind vorba de un dicționar de neologisme, dar ea ar fi trebuit să determine o altă soluție redacțională la *adopta*.

În opinia noastră, definiția corectă și completă este cea din DA. La sensul 1. al cuvântului *adopta*, se indică: „a înfia (cu toate formele legii), a lua de suflet” iar la *înfia* se precizează „a lua pe cineva ca fiu sau fiică, a adopta (cu toate formele legii), a lua (un copil) de suflet.”

Definiția din DA rezolvă în opinia noastră chestiunea circularității, dar prilejuiește o serie de observații. Deși în condițiile legii (*D.Dr. Civ.*) se adoptă mai ales copii (indicația în paranteză din DA de la sintagma *a lua de suflet*), din studierea cu atenție a condițiilor de adopție se poate deduce că există situații când se pot adopta și persoane mature. În acest caz, condiția legală este ca între adoptator și adoptat să nu existe o diferență de vârstă mai mică de 15–18 ani. În același timp, se poate pune întrebarea: în ce măsură indicarea domeniului juridic impune ca mențiunea „în mod legal” sau „cu toate formele legii” să fie scoasă din paranteză, pentru că actul adopției presupune îndeplinirea unor condiții legale. Există suficiente informații conform cărora în trecut exista posibilitatea creșterii în familie a unui copil cu statut civil incert (deseori provenit dintr-o relație în afara căsătoriei a unuia dintre soți) care era adoptat în cele din urmă de către familia în care crescuse. Situația este prevăzută și în legislația actuală. Se poate adopta o persoană care a depășit vârsta copilăriei dacă a fost crescută în familia care o adoptă.

Aceste condiții sunt corect descrise în D. ENC. III, unde *a înfia* este definit astfel: „(DR.; despre o persoană) A crea unei alte persoane, de obicei minore, situația juridică de copil al său; a adopta”. Cu toate acestea, considerăm că definiția citată necesită o precizare, în sensul că cel care creează cuiva „situația juridică de copil adoptat” este legislatorul. Probabil că redactorul D. ENC. a avut în vedere formalitățile legale pe care le îndeplinește cineva atunci când adoptă un copil.

În opinia noastră, într-o definiție care indică domeniul (Juridic sau Drept) ar trebui consemnată precizarea „în mod legal” fără paranteză. Sau se poate defini cuvântul fără domeniu, și atunci *a înfia* ar avea definiția: „A oferi cuiva statutul de fiu sau fiică (printr-un act legal) sau (în mod legal).”

Asemenea nuanțe pot fi considerate superflue, dar ele trebuie avute în vedere la precizarea sensului unui cuvânt. Cum necesare sunt și indicațiile funcțional-stilistice: astfel, în opinia noastră, mai potrivită pentru expresia *a lua de suflet* este în zilele noastre indicația (popular) și nu (extensiv) ca în DEXI (sub *înfiat*, unde expresia citată se află la originea unui sens diferit de „cel care a fost adoptat (legal)”). Informațiilor necesare pentru redactarea cuvântului li se adaugă aceea că,

din câte cunoaștem, deși se poate adopta și o persoană mai în vârstă, „se ia de suflet” doar un copil. Prin prisma acestui punct de vedere, expresia *a lua de suflet* ar putea primi indicația (restr.) (restrângere).

Tot legat de cuvântul *a adopta* și de nuanțele sale prin raportarea la viața socială, un subsens al cuvântului prilejuiește câteva observații. Este vorba de „adoptarea” animalelor. Deși din perioada interbelică există suficiente atestări ale cuvântului cu referire la animale, iar în prezent se vorbește curent despre „adoptarea” câinilor și pisicilor fără stăpân, DEXI este unul dintre puținele dicționare care consemnează acest sens.

Am întâlnit sensul într-o lucrare din 1928, a lui T. Arghezi:

În bucătărie, găsim un prieten al doctorului Ghelerter, un câine negru de pripas, adoptat de „Iubirea de oameni” și angrenat la programul de... bunăvoință al instituției. ARGHEZI, PORTR. 103.

Definiția din dicționarul citat este, în opinia noastră, imprecisă, probabil redactorul bazându-se pe enciclopedia celui care consultă dicționarul și pe exemplul dat. Cel care adoptă un animal, conform DEXI, „preia, asumându-și responsabilitatea îngrijirii (pînă la moarte a animalului respectiv).” Dincolo de aspectul pleonastic, dacă am analiza cu atenție definiția am observa că explicația pe care o conține se poate aplica și în cazul unui medic veterinar – care preia un animal bolnav, spre îngrijire, iar uneori, în ciuda îngrijirilor, rezultatul este moartea animalului. De asemenea, și îngrijitorul unui adăpost pentru animale (citat în exemplul care însoțește definiția) preia un animal, asumându-și responsabilitatea îngrijirii acestuia.

Trăsătura distinctivă necesară definiției este, în opinia noastră, menționarea relației (reale sau închipuite) care pare că s-a stabilit între un animal și cel care își asumă actul de a-l lua pe lângă sine. Aici trebuie avute în vedere două moduri de a privi relația cu animalul: unul se referă la aspectul utilitar (spre exemplu, câinii păzesc, iar pisicile prind șoareci), iar celălalt la aspectul afectiv, când animalul (numit astăzi și „de companie”) este privit (aproape) ca un membru al familiei. Aceste aspecte sunt sugerate și descrise cu umor în cunoscuta schiță a lui Caragiale, *Bubico*.

Trebuie arătat că termenul *adoptare* se folosește uneori pentru situația în care cineva plătește pentru întreținerea unui animal într-un adăpost, considerându-se că instituțiile statului nu îngrijesc suficient de bine animalele. În cazul acesta însă considerăm că termenul mai potrivit ar fi *sponsorizare* sau *susținere financiară*. Prin urmare, *adoptarea* unui animal ar avea loc atunci când cineva îl aduce pe acesta în propria casă sau într-un loc pe care-l consideră potrivit pentru adăpostirea animalului (loc în care persoana respectivă petrece o parte a zilei).

Trebuie arătat și că cel care adoptă un animal devine (în mod legal) proprietarul animalului respectiv și deseori este responsabil pentru actele acestuia. Prin urmare, definiția cuvântului *adopta* atunci când se referă la animale ar trebui să fie „A-și asuma posesia și îngrijirea unui animal.”

BIBLIOGRAFIE

- ARGHEZI, PORTR. = Tudor Arghezi, [O galerie de portrete]. În *Scrieri* XXXIII. București, Editura Minerva, 1983.
- BOBB = Ioan Bobb, *Dictionariu rumanesc, lateinesc și unguresc*. I–[II]. În Clus [= Cluj], cu tipariul Tipografiei Colegiului Reformatilor, prin Stephan Török. I: *A–L*, 1822.
- BORZA = Al. Borza *et al.*, *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*. [București], Editura Academiei Republicii Socialiste, 1968.
- CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, vol. I–II. București, Editura „Cartea Românească”, [1926–1931].
- D. DR.CIV. = Mircea Costin, Călin M. Costin, *Dicționar de drept civil de la A la Z*, București, Editura Hamangiu, 2007.
- D. ENC. = *Dicționar enciclopedic*. [Vol.] I–VII. București, Editura Enciclopedică, 1993–2009.
- DA = *Dicționarul limbii române*. [Sub conducerea lui Sextil Pușcariu]. Tomul I. Partea I: *A–B*. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul II. Partea I: *F–I*. [de fapt: *I/Î*]. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934.
- DAN = Florin Marcu, *Dicționar actualizat de neologisme*. București, Editura Saeculum I. O., 2013.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*. Volumul I: *A–B*. Redactori responsabili: Acad. Marius Sala, Andrei Avram. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București, Editura Academiei Române, 2011.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.
- DEXI = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Coordonator științific: Eugenia Dima. Chișinău, Arc & Gunivas, 2007.
- Dict. Lexicography* = R. R. Hartman, Gregory James, *Dictionary of Lexicography*, London, Routledge, 2002.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. București, Editura Academiei. Tomul I. Partea a 3-a. Litera *D.D – Deînmulțit*: 2006.
- DM = *Dicționarul limbii române moderne*. Academia Română, Institutul de Lingvistică din București. [București], Editura Academiei Române, 1958.
- DN = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. București, Editura Științifică, 1961.
Ediția a doua, București, Editura Științifică, 1966.
Ediția a treia, București, Editura Academiei Române, 1978.
- FLORA ROMÂNIEI = *Flora Republicii Populare Române*. I–XI, *Flora Republicii Socialiste România* (XII, XIII). [București], 1952–1976. Academia Republicii Populare Române (I–XI), Academia Republicii Socialiste România (XII, XIII).
- GALR = *Gramatica limbii române*. I–II. București, Editura Academiei Române, 2005.

- I. PANȚU, C. Cor. = I. C. Panțu, *Curs complet de corespondență comercială cu explicarea termenilor comerciali*. Ediția a doua prelucrată și augmentată. Brașov, Tipografia Mureșianu, 1904.
- IBRĂILEANU,
OPIN. LIT.
LAROUSSE
LM = G. Ibrăileanu, *Opinii literare – Campanii*. I–II. I: în *Opere* IV. București, Editura Minerva, 1977.
= *Grand Larousse*, Librairie Larousse, Paris, 1960.
- M. Enc. Agr. = A. T. Laurian, I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*. Tom. I–III. București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1873–1876.
- Mineiul* 1776 = *Marea enciclopedie agricolă*. Director: C. Filipescu. Vol. I. București, Editura P.A.S., 1937.
= *Mineiul. Luna lui octovrie*. Care s-au tipărit acum întâi rumânește..., prin osârđia Sfințiii Sale iubitorului de Dumnezeu Chir Chesarie... în Sfânta Episcopie a Râmnicului, la anul de la Hristos 1776.
- MINERVA = *Minerva. Enciclopedie română*. Cluj, Editura Comitetului de Redacție al Enciclopediei Române Minerva, 1929–1930
- MINULESCU, PUB. = Ion Minulescu, [Publicistică]. În *Opere* IV. București, Editura Minerva, 1983.
- NDU = Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române*. București – Chișinău, Litera Internațional, 2006.
- OXFORD = *Oxford English Dictionary*, Oxford University Press, 2009.
- P. CORNEA, I. LECT. = Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*. București, Editura Minerva, 1988.
- RESMERIȚĂ = Alexandru Resmeriță, *Dicționarul etimologico-semantic al limbei române*. Craiova, Institutul de Editură „Ramuri”, 1924.
- ȘĂINEANU = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române* [Craiova], Editura „Scrisul Românesc” [1930].
- SCL IX = *Studii și cercetări lingvistice*. [București], Editura Academiei Române. Institutul de Lingvistică din București. 1958.
- SCRIBAN = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme). Edițiunea întâia. Iași, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
- TDRG = Dr. H. Tiktin, *Dicționar român-german*. I–III *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. Band I–III. Operă tipărită cu cheltuiala statului. București, Imprimeria Statului, Bukarest, Staatsdruckerei. I: 1903; II: 1911; III: 1924.
Ediția a II-a, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron. Wiesbaden. Otto Harrassowitz, 1986–1989.
Ediția a III-a, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder. Cluj-Napoca, Clusium, 2000–2005.
- TLFI = *Trésor de la langue française informatisé*, <http://atilf.atilf.fr/>
- Torouțiu, IV = *Studii și documente literare*. Vol. IV. Perioada 1865–1913. Publicate de I. E. Torouțiu. București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1933.
- URSU, *Împrumutul* = N. A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760–1860)*. I–III_{1,2}. Iași, Editura Cronica, 2004–2011.
- VIANU, ST. LT. UNIV. = Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*. I–II. I: în *Opere*. X. București, Editura Minerva, 1982.

INACCURACIES IN ROMANIAN DICTIONARIES

(Abstract)

The article discusses some of the inaccuracies found in a number of Romanian dictionaries, from which *The Explanatory Dictionary of the Romanian Language* (DEX) is frequently cited. The errors range from false etimologic solutions to circular definitions and ghost-words. The words studied are: *dătător*, *adresant*, *admonițiune*, *adormițele*, *adogmatism*, *adopta*. The author proposes solutions to correct these inaccuracies.

Cuvinte-cheie: inadvertență, definiție lexicografică, etimologie, circularitate.

Keywords: inaccuracy, lexicographical definition, etymology, circular definition.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române, București, Calea 13 Septembrie nr. 13
florin_vasilescu2000@yahoo.com*